

The Effectiveness of Quranic Stories on Maladjustment, Behavioral Problems, and Aggression in Elementary School Students

✉ **Seyed Omid Sotoudeh Navroodi** / Ph.D. in Counseling, Department of Education, University of Guilan Omid.sotodeh@yahoo.com

Tara Fallah Arjmand Khah / M.A. Student in General Psychology, University of Mohaghegh Ardabili tara.fllh.ar@gmail.Com

Nesa Ghorbani Dehbaneh / M.A. in General Psychology, Simay-e Danesh Institute of Higher Education. Nesaghorbani1404404@gmail.Com

Received: 2025/10/11 - **Accepted:** 2026/02/03

Abstract

The present study was conducted with the aim of investigating the effectiveness of Quranic stories on maladjustment, behavioral problems, and aggression in elementary school students. The research method was quasi-experimental with a pre-test-post-test design and a control group. The statistical population included all male third-grade students of Ibn Sina Elementary School in Sangar City during the academic year 2024–2025. From among them, 30 students who met the inclusion criteria were selected using convenience sampling and were randomly assigned to two groups: experimental and control (15 students in each group). They responded to the Sinha and Singh Adjustment Inventory, the Quay and Peterson Behavior Problem Checklist, and the Shahaim Aggression Questionnaire. The experimental group was exposed to Quranic stories over eight 60-minute sessions, while the control group received no intervention. Data were analyzed using analysis of covariance (ANCOVA) with SPSS software version 25. The results showed that Quranic stories significantly reduced maladjustment and aggression and improved the social, emotional, and educational adjustment dimensions of the students. Therefore, using Quranic stories can be an effective method for reducing behavioral problems in elementary school children.

Keywords: Quranic stories, maladjustment, behavioral problems, aggression, students.

اثربخشی قصه‌های قرآنی بر ناسازگاری، مشکلات رفتاری و پرخاشگری دانش آموزان ابتدایی

Omid.sotodeh@yahoo.com

tara.fllh.ar@gmail.com

Nesaghorbani1404404@gmail.com

سیدامید ستوده ناورودی / دکتری تخصصی مشاوره، آموزش و پرورش دانشگاه گیلان

تارا فلاح ارجمند خواه/ دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه محقق اردبیلی

نسا قربانی دهینه/ کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، مؤسسه آموزش عالی سیمای دانش

دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۱۹ - پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی قصه‌های قرآنی بر ناسازگاری، مشکلات رفتاری و پرخاشگری دانش آموزان ابتدایی انجام شد. روش پژوهش، نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون و گروه کنترل بود و جامعه آماری شامل تمامی دانش آموزان پسر پایه سوم ابتدایی مدرسه ابن سینای شهر سنگر در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بود. از این بین، ۳۰ نفری که معیارهای ورود به پژوهش را داشتند به شیوه نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل (هر گروه ۱۵ نفر) قرار گرفتند و به پرسش‌نامه‌های سازگاری سینه‌ها و سینگ، مشکلات رفتاری کواس و پترسون و سیاهه پرخاشگری شهیم پاسخ دادند. گروه آزمایش طی ۸ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای در معرض قصه‌های قرآنی قرار گرفتند و گروه کنترل هیچ مداخله‌ای دریافت نکردند. داده‌ها نیز با استفاده از تحلیل کوواریانس (ANCOVA) به کمک نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۵ تحلیل شدند. نتایج نشان داد قصه‌های قرآنی موجب کاهش معنادار ناسازگاری و پرخاشگری و بهبود ابعاد سازگاری اجتماعی، عاطفی و آموزشی دانش آموزان شد. بنابراین استفاده از قصه‌های قرآنی می‌تواند روشی مؤثر در کاهش مشکلات رفتاری کودکان دوره ابتدایی باشد.

کلیدواژه‌ها: قصه‌های قرآنی، ناسازگاری، مشکلات رفتاری، پرخاشگری، دانش آموزان.

مقدمه

سال‌های نخستین مدرسه از مهم‌ترین دوره‌های تحول در زندگی کودک است؛ زیرا کودک در این مرحله وارد نظام رسمی آموزش شده و برای نخستین بار با قواعد اجتماعی، انتظارات رفتاری و تعاملات ساخت‌یافته روبه‌رو می‌شود (Morrison and et al, 2019). دانش‌آموزان، بزرگ‌ترین سرمایه‌ی انسانی هر جامعه به‌شمار می‌آیند؛ چراکه می‌توانند با درهم‌آمیختن شور و اشتیاق کودکی و نوجوانی و علم و مهارت آموخته‌شده، چرخ‌های پیشرفت و توسعه را به حرکت درآورند (جعفری و همکاران، ۱۳۹۹). هر جامعه‌ای برای پیشرفت در زمینه‌های مختلف نیاز به افرادی دارد که از نظر جسم و روان سالم باشند. با توجه به اینکه دانش‌آموزان آینده‌سازان جامعه هستند و در رشد و ارتقای آن نقش مهمی ایفا می‌کنند؛ از همین رو توجه به مشکلات آنها یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های روان‌شناسان و پژوهشگران امروزی است (قاسم‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ Ariwkhani, 2024).

پرخاشگری یکی از شایع‌ترین رفتارهای دوران کودکی و نوجوانی به‌شمار می‌آید (Voulgaridou and Kokkinos, 2023). پرخاشگری واکنشی است که در کودکان و نوجوانان به شکل‌های مختلف بروز می‌کند. بروز پرخاشگری به‌صورت کنترل نشده می‌تواند اثرات مخرب جدی بر روابط میان‌فردی کودک و نوجوان بگذارد و حتی ممکن است در صورت عدم مدیریت و شناخت صحیح آن، عامل ناسازگاری‌های ماندگار، بحران‌های جدی، رفتارهای غیراجتماعی، ایجاد تصویر منفی در میان معلمان همسالان، طرد شدن از سوی همسالان، افت تحصیلی، بزهکاری و مصرف مواد مخدر شود (Li and et al, 2023). پرخاشگری رفتاری است که هدف آن صدمه زدن به خود یا دیگران است. این گونه رفتارها ممکن است به شکل‌های گوناگونی بروز پیدا کند (طاهرزاده و پوررضائیان، ۱۴۰۲). شکل‌های مختلف پرخاشگری شامل آسیب جسمی به دیگری (پرخاشگری فیزیکی مانند کتک زدن، لگد زدن، ضرب و شتم و پرتاب کردن)، آسیب رساندن به دیگری با کلمات گفتاری (پرخاشگری کلامی مانند فریاد زدن، ناسزا گفتن و برجسب زدن) یا آسیب رساندن به اعتبار یا دوستی دیگری از طریق آنچه به‌صورت کلامی یا دیجیتالی درباره دیگران بیان می‌شود (پرخاشگری ارتباطی) است (Warburton and Anderson, 2015)؛ غدیری و همکاران، ۱۴۰۱). پرخاشگری به‌طور قابل توجهی با طیف گسترده‌ای از پیامدهای منفی همراه است. پرخاشگری و قانون‌گریزی در کودکان می‌تواند منجر به رفتارهای ضد اجتماعی در بزرگسالی و باعث نقص در پیشرفت تحصیلی و ضریب هوشی شود (Bajnath and et al, 2020). سازمان بهداشت جهانی (Worth Health Organization) برآورد می‌کند که خشونت بین‌فردی در میان افراد زیر سن ۱۹ سال مسئول مرگ روزانه ۲۲۷ نفر در جهان است. افراد بسیار بیشتری از آسیب‌ها و تجارب آسیب‌زای ناشی از خشونت و رفتارهای پرخاشگرانه رنج می‌برند. مسئله پرخاشگری در میان همه نوجوانان، یک مسئله جهانی عنوان شده است که در آن، افراد معمولاً توانایی و مهارت کنترل و مهار رفتار خود را ندارند. این گونه افراد، خواسته‌ها و نیازهای خود را به‌واسطه تسلط، توهین و تحقیر دیگران برآورده می‌نمایند

(Kraf and et al, 2020).

مشکلات رفتاری یکی از موضوعات قابل بررسی و مهم در بسیاری از کودکان و نوجوانان به شمار می‌آید. مشکلات رفتاری انحراف یا ناهنجاری در رفتار است که محدوده‌ای از ناسازگاری‌های اجتماعی تا استرس‌های عاطفی ناپهنجار را شامل می‌شود و گستره آن شامل رفتارهای بیش‌فعالی و پرخاشگرانه تا رفتارهای گوشه‌گیرانه است (Zhang and hong, 2022)، و به دو دسته مشکلات رفتاری درونی‌سازی‌شده و برونی‌سازی‌شده تقسیم می‌شود (Achenbach, 2005). اختلالات درونی‌سازی اساساً به درون فرد متمرکز هستند و معمولاً خود فرد را آزار می‌دهند و رفتارهای برونی‌سازی‌شده اساساً نمود بیرونی دارند و بیشتر با آزار، مزاحمت یا آسیب‌رسانی به دیگران همراه هستند (رحمانیان و همکاران، ۱۴۰۰). مشکلات رفتاری به الگوهای رفتاری اطلاق می‌شود که به رابطه سالم بین کودک، محیط و فرصت‌های یادگیری آسیب وارد می‌کند (آقای نژاد و همکاران، ۱۳۹۹). اختلالات رفتاری در کودکان از مشکلات شایع و ناتوان‌کننده‌ای به شمار می‌روند که می‌توانند فشار و دشواری‌های زیادی را برای کودک و خانواده او به وجود آورند، و علاوه بر ایجاد احساس ناتوانی، موجب کاهش کارکرد فرد در زمینه‌های شخصی و تحصیلی شوند (Morelli and et al, 2022). در صورتی که توانمندی‌ها و استعدادها این کودکان شناسایی نشود و مداخله‌های مناسب در زمان درست برای آنان ارائه نگردد، این اختلالات ممکن است به کاهش عملکرد در عرصه‌های مهم زندگی، مانند تحصیل و تعاملات بین‌فردی منتهی شود و نهایتاً سلامت روان کودک را در معرض خطر قرار دهد؛ به گونه‌ای که وی در بزرگسالی نسبت به اختلالات و آشفتگی‌های روانی آسیب‌پذیرتر گردد (Miranda and et al, 2019). مشکلات رفتاری در دوران کودکی به شرایطی اطلاق می‌شود که در آن الگوهای رفتاری کودک در محیط مدرسه، با معیارهای مورد قبول متناسب با سن، فرهنگ و قومیت تفاوت قابل توجهی داشته و این موضوع منجر به کاهش عملکرد تحصیلی او می‌شود (Philipp and et al, 2018). این دسته از دانش‌آموزان معمولاً به شکل مستقیم یا غیرمستقیم از سوی اطرافیان مورد طرد قرار می‌گیرند و در محیط مدرسه نیز به دلیل رفتارهایشان مورد سرزنش و شکایت مداوم قرار می‌گیرند. نادیده گرفتن پیامدهای کوتاه‌مدت و بلندمدت مشکلات رفتاری می‌تواند باعث بروز تعارضات متعدد بین آنان و معلمان شده و در نهایت به افزایش احتمال رفتارهای مخرب در سال‌های آینده منجر شود. در صورتی که چنین شرایطی بدون ارائه مداخلات آموزشی و درمانی مناسب رها شود، احتمال ظهور رفتارهای آشفتگی‌آور فردی و اجتماعی در آینده آنها افزایش می‌یابد (Ray and et al, 2021).

یکی دیگر از چالش‌های مهم رفتاری در میان دانش‌آموزان، ناسازگاری است که می‌تواند فرایند یادگیری و تعاملات اجتماعی آنان را تحت تأثیر قرار دهد. هر موجودی برای بقای خود و ارضای نیازهایش تلاش می‌کند تا با محیطی که در آن زندگی می‌کند، سازگار شود. فرد زمانی از سازگاری بهره‌مند است که بتواند میان خود و محیط اجتماعی‌اش رابطه‌ای سالم برقرار و انگیزه‌های خود را ارضا کند، در غیر این صورت او را ناسازگار قلمداد می‌کنیم

(کریمی، ۱۴۰۳). سازگاری و مهارت اجتماعی فرایندی است که فرد را قادر به درک و پیش‌بینی رفتار دیگران و کنترل رفتار خود می‌کند، ضمن اینکه تعاملات اجتماعی خود را به نحو سازش‌یافته‌ای تنظیم می‌کند (Salby and Gaura, 2003). به نقل از: مدرس مقدم و حاتمی، ۱۳۹۳)، و ناسازگار فردی است که رفتارهای گوناگون، غیرعادی، دشوار و مزاحم دارد، در شرایط گوناگون نمی‌تواند خود را با اعضای جامعه و خانواده‌اش هماهنگ سازد و آشکارا از قبول مقررات اجتماعی سر باز می‌زند (قنبرپور، ۱۴۰۱). در این راستا به کودکان و نوجوانانی ناسازگار، کج‌خو و یا سازش نیافته اطلاق می‌شود که از هوش عادی و یا حتی هوش بهره‌ی بالایی برخوردار باشند، ولی رفتار غیرعادی یا نابهنجار داشته باشند و به‌طور عادی قادر به حفظ رابطه با دیگران نباشند (عمارلو، ۱۴۰۱). تعریفی که لافون از ناسازگاری جوانان می‌دهد در مورد دانش‌آموزان دوره ابتدایی نیز می‌تواند بیان گردد:

گاهی به جوانی ناسازگار گفته می‌شود که اختلالات، کاستی‌های استعدادی، ضعف کارایی عمومی او، همچنین اشکالات منشی وی، سبب می‌شود که در حاشیه یا در ستیزه مداوم با واقعیت‌ها یا تقاضاهای پیرامونی متناسب با سن و ریشه اجتماعی مربوطه قرار گیرد. گاهی نیز به جوانی اطلاق می‌شود که استعدادها و کارایی او کافی بوده، منشی او طبیعی، ولی از محیطی رنج می‌برد که با نیازهای بدنی، عاطفی، فکری و معنوی او مطابقت ندارد و بالاخره گاهی هم به جوانی ناسازگار گفته می‌شود که با داشتن نقص فردی در یک محیط نامناسب زندگی کند (Lafon, 1950).

ناسازگاری دانش‌آموزان در مقطع ابتدایی می‌تواند ناشی از عوامل متعددی باشد. گاهی محتوای درسی برای برخی دانش‌آموزان بسیار ساده یا بسیار پیچیده است و با توانایی‌های آنها همخوانی ندارد (Putwain and et al, 2018). همچنین روش‌های تدریس در مدرسه ممکن است با سبک یادگیری هر دانش‌آموز هماهنگ نباشد که این موضوع باعث کاهش اثربخشی یادگیری و ایجاد حس ناکامی می‌شود (زمانیه شهری و همکاران، ۱۴۰۳). هرگاه فشار عوامل نامساعد بیش از توانایی، مقاومت یا قدرت سازگاری کودک باشد، در او واکنش‌های غیرعادی ایجاد کرده و باعث بحران‌های عاطفی حاد، ولی گذرا و ناپایدار می‌شود (Shonkoff and Garner, 2012). برخی عوامل در ایجاد رفتارهای ناسازگارانه نقش برجسته‌ای دارند. این عوامل شامل تعارضات در محیط خانوادگی کودک، از جمله بهره‌کشی، بی‌توجهی، مشکلات زناشویی والدین و اعتیاد آنها می‌باشد (سیف نراقی و نادری، ۱۳۹۲). این کودکان ممکن است نسبت به دیگران رفتار پرخاشگرانه یا قلدرمآبانه داشته باشند و با آنها وارد دعوا و زد و خورد شوند، تمایل به دروغ‌گویی، غیبت از کلاس‌های درس، فرار از خانه یا سوءمصرف مواد داشته باشند (بذرافشان و حجتی، ۱۳۹۸). از آنجایی که قصه همواره در طول تاریخ برای انسان‌ها جذاب و اثرگذار بوده و برای کودکان نیز به‌عنوان روشی تربیتی کاربرد دارد، قصه‌گویی می‌تواند یکی از ابزارهای مهم در اصلاح و بهبود رفتار کودکان محسوب شود. این روش علاوه بر تقویت تعامل میان والد و کودک، به افزایش آگاهی و سطح دانش کودک نیز کمک می‌کند (Teepe and et al, 2017). درحقیقت این اسلوب کلامی، ابزار انتقال تجارب گوناگون تمدن‌ها و ملت‌ها و تجربه پیشینیان به پسینیان بوده است. طبع انسانی نیز از میان سایر وجوه گفتاری، گرایش بیشتری به شنیدن قصه دارد؛ چراکه

احساس لطیف و عاطفی پر دامنه‌ای را در انسان‌ها برمی‌انگیزد و روح آدمی با شنیدن داستان آرامش یافته و از شخصیت‌ها و حوادث داستان‌ها بسیار تأثیر می‌پذیرد و سازگارترین فرم کلامی با ذهن بشر است (نخعی و همکاران، ۱۴۰۱). قرآن کریم در طرح داستان‌ها و به‌خصوص داستان‌های انبیا، از سبک و اسلوب‌های خاص و منحصر به فردی بهره جسته است و همین روش‌های بدیع بوده که داستان‌های قرآن را جاذبه و شکوهی خارق‌العاده بخشیده و هریک از داستان‌ها را به صحنه تجلی فضایل اخلاقی و ارزش‌های متعالی تبدیل کرده است. چهره‌های پاک و تابناک هریک از انبیا در این داستان‌ها نقش‌های زیبایی از معنویت، اخلاص، پاک‌دامنی، امانت و دیگر ارزش‌های اخلاقی را در منظر همگان قرار داده است (شجاع پوریان، ۱۳۹۲). قرآن کریم نیز با بهره‌گیری از گرایش‌های طبیعی انسان به داستان، بخش زیادی از مفاهیم دقیق اعتقادی، اجتماعی و اخلاقی را در قالب روایت‌هایی زیبا و اثرگذار بیان کرده است (سلیمان نژاد و سودی، ۱۳۹۳). قصه‌های قرآنی سرشار از مفاهیم ارزشمندی هستند که توانایی تأثیرگذاری بر جنبه‌های مختلف رشد کودکان را دارند. اگر داستان‌های منتخب و توضیح مفاهیم موجود در آنها متناسب با سطح درک و توانایی‌های کودکان ارائه شود، می‌تواند موجب تقویت ارتباط آنان با دین شده و فهم آموزه‌های دینی را برایشان آسان‌تر و عمیق‌تر سازد (یاری قلی و خانی خسروشاهی، ۱۳۹۹). این تعالیم در قرآن با هدف ایجاد توازن در سلامت روان شکل گرفته‌اند و از طریق آگاهی‌بخشی نسبت به مسائل زندگی و بهبود روابط اجتماعی و فردی عمل می‌کنند. علاوه بر این، چنین آموزه‌هایی راهبردهایی اساسی ارائه می‌دهند که می‌تواند از سلامت فردی، خانوادگی و اجتماعی در برابر مشکلات مربوط به بهداشت روان و سایر چالش‌های سلامت محافظت کند (Tahir and Zubairi, 2019). گرچه قرآن یک کتاب روان‌شناسی یا جامعه‌شناسی نیست، اما تأثیرات و کارکردهای متنوع و گسترده‌ای بر زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها دارد که جنبه‌های روان‌شناختی و اجتماعی نیز از آن مستثنی نیست. پژوهشگران بر این باورند که قرآن، به‌ویژه قصه‌های آن، می‌تواند آرامش معناداری در فرد ایجاد کند؛ آرامشی که احتمالاً ناشی از تأثیر ویژه قرآن و داستان‌های آن بر قلب انسان است و می‌تواند اثراتی بر هورمون‌ها و مواد شیمیایی مرتبط با احساس آرامش داشته باشد.

پژوهش‌های مختلف، اثربخشی قصه‌های قرآنی را بر هوش هیجانی و پرخاشگری دانش‌آموزان ابتدایی (رهنمود بخشایش و صادق‌زاده، ۱۳۹۶)، کنترل خشم دانش‌آموزان دوره متوسطه (یارمحمدی واصل و همکاران، ۱۳۹۹)، افزایش کنترل پرخاشگری در کودکان پیش‌دبستانی (هاشمی‌زاده و صفرازاده، ۱۴۰۱)، افسردگی و پرخاشگری کودکان پیش‌دبستانی (قشقایی، ۱۳۹۲)، کاهش رفتارهای پرخاشگرانه در میان دانش‌آموزان پیش‌دبستانی (Aljamal and et al, 2022)، بر اختلالات رفتاری کودکان دبستانی پایه ششم (پورسپهری، ۱۴۰۲)، رشد اخلاقی دانش‌آموزان (یاری قلی و خانی خسروشاهی، ۱۳۹۹)، مشکلات رفتاری دانش‌آموزان دختر پایه ششم (پیروز، ۱۴۰۳)، توسعه رفتاری کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم (Astuti and et al, 2017)، بر

پرورش روانی نوجوانان (Fatima and Tasgheer, 2021)، سازش‌یافتگی عاطفی، اجتماعی و آموزشی کودکان (پیوند و جهانگرد، ۱۴۰۱)، سازگاری و مشکلات رفتاری دانش‌آموزان ابتدایی (روشنی و همکاران، ۱۴۰۱)، سازش‌یافتگی کودکان پیش‌دبستانی (درستی و زارعی، ۱۳۹۶) و بر پرورش و اصلاح رفتار کودکان، سورة یوسف به‌عنوان الگو (Hegazi and et al, 2021) نشان داده‌اند و همچنین ساجد و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهش خود تحت عنوان «تأثیر قرآن در درمان اختلالات روان‌شناختی و بیماری‌های معنوی» نشان دادند که ۸۱/۸ درصد از بیمارانی که به‌طور منظم در جلسات درمان قرآنی شرکت کردند و درمان موفقی داشتند، معتقد بودند که جلسات درمان قرآنی نیازهای سلامتی آنها را برآورده می‌کند.

بنابراین قصه‌گویی کاربردهای بسیار زیادی برای مداخلات سلامت رفتاری دارد، به‌ویژه در میان کودکان که جذب روش‌های سنتی برای اصلاح رفتار در آنها دشوار است. قصه‌های قرآنی با ساختار جذاب و آموزنده خود، حق و باطل را جدا می‌کنند و کودکان را با پیامدهای ناسپاسی، نافرمانی، مردم‌آزاری، شرک، کفر و رفتارهای نادرست آشنا می‌سازند. این قصه‌ها می‌توانند علاقه و انگیزه کودکان برای یادگیری مهارت‌های رفتاری و اجتماعی را افزایش دهند و فرصت مناسبی برای آموزش ارزش‌ها و کنترل هیجانات فراهم کنند. آموزش مهارت‌ها از طریق قصه‌های قرآنی می‌تواند رفتارهای نوع‌دوستانه، اعتمادبه‌نفس، تعامل مثبت با همسالان و کنترل خشم و پرخاشگری را در کودکان تقویت کند و رفتارهای تکانشی و ناسازگار را کاهش دهد (Davis, 2022). با وجود اهمیت قصه‌گویی، پژوهش‌های کمی درباره تأثیر قصه‌های قرآنی بر سلامت روان کودکان انجام شده است و این نشان می‌دهد که بررسی علمی این اثرات ضروری است. ضرورت انجام این پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که بخش بزرگی از جامعه را دانش‌آموزان تشکیل می‌دهند و ارتقای ویژگی‌های روان‌شناختی و رفتارهای اجتماعی آنان یکی از اهداف اصلی روان‌شناسی تربیتی و نظام آموزش و پرورش است. نتایج این تحقیق می‌تواند کاربرد عملی و علمی برای معلمان، برنامه‌ریزان آموزشی، دانشجویان رشته‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی و پژوهشگران داشته باشد و راهنمایی برای طراحی برنامه‌های آموزشی و اصلاح رفتار کودکان ارائه کند. با توجه به اینکه تا کنون مطالعه جامعی درباره اثر قصه‌های قرآنی بر ناسازگاری و پرخاشگری کودکان دبستانی انجام نشده و بررسی هم‌زمان سازگاری، مشکلات رفتاری و خشم در یک چارچوب تجربی نیز صورت نگرفته است، این پژوهش می‌تواند خلأ مهمی در این حوزه پر کند. با توجه به موارد گفته شده، این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که ببیند آیا قصه‌های قرآنی بر ناسازگاری و پرخاشگری دانش‌آموزان مؤثر است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر ماهیت، نیمه‌آزمایشی و از نظر طرح، پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل بود و با هدف بررسی اثربخشی قصه‌های قرآنی بر کاهش ناسازگاری، مشکلات رفتاری و پرخاشگری دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی

انجام شد. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان پسر پایه سوم مدرسه ابن سینا واقع در شهر سنقر در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بود و از میان آنها ۳۰ نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و به‌صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل، هر گروه شامل ۱۵ نفر، تقسیم شدند. معیارهای ورود به مطالعه شامل تمایل و رضایت دانش آموز و والدین برای شرکت در پژوهش، نداشتن اختلالات جسمی یا روان‌شناختی تداخل‌گر، حضور فعال در مدرسه، و بررسی اولیه شرایط خانوادگی به‌منظور کنترل تأثیر عوامل خانوادگی بود. معیارهای خروج شامل عدم تکمیل مراحل پژوهش، غیبت بیش از دو جلسه و آغاز هرگونه درمان دارویی یا روان‌شناختی هم‌زمان با مطالعه تعیین شد. مداخله پژوهش شامل اجرای برنامه قصه‌های قرآنی برای گروه آزمایش بود که جلسات آن در محیط مدرسه و در فضای نمازخانه و فعالیت‌های فوق‌برنامه برگزار می‌شد تا دانش‌آموزان در فضایی آشنا و امن آموزش ببینند. زمان اجرای جلسات خارج از ساعات رسمی کلاس‌ها و به‌صورت فوق‌برنامه تنظیم شد تا اختلالی در روند آموزشی ایجاد نگردد. در هر جلسه، قصه‌های قرآنی با رویکرد تربیتی و رفتاری ارائه شد و دانش‌آموزان با پیام‌های اخلاقی و راهکارهای رفتاری مرتبط با مشکلات خود آشنا شدند. گروه کنترل در این مدت برنامه آموزشی معمول مدرسه را دنبال می‌کرد و مداخله خاصی دریافت نکرد. داده‌های مربوط به ناسازگاری، مشکلات رفتاری و پرخاشگری پیش و پس از مداخله جمع‌آوری شد و برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون شاپیرو-ویلک استفاده گردید. همچنین برای مقایسه گروه‌ها و کنترل اثر پیش‌آزمون، تحلیل کوواریانس (ANCOVA) به کار گرفته شد و تمامی تحلیل‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۵ انجام شد.

ابزارهای پژوهش

پرسش‌نامه سازگاری: سینه‌ها و سینگ (۱۹۹۳) این پرسش‌نامه را به‌منظور تعیین میزان سازگاری اجتماعی، عاطفی و آموزشی دانش‌آموزان طراحی کردند و شامل ۶۰ سؤال ۲ گزینه‌ای با گزینه‌های بلی و خیر است. در ایران، ۵۵ سؤال آن گزینش و استفاده شده است. برای نمره‌گذاری این پرسش‌نامه به پاسخ‌هایی که نشان‌دهنده سازگاری است، نمره صفر و به سایر پاسخ‌ها نمره یک داده می‌شود. نمره کمتر در این پرسش‌نامه نشان‌دهنده سازگاری بیشتر است. پایایی این پرسش‌نامه را برای نمره کل با سه روش دونیمه کردن، بازآزمایی و کودر ریچاردسون به ترتیب ۰/۹۵، ۰/۹۳ و ۰/۹۴ برای ابعاد سه‌گانه آن در روش‌های مذکور بین ۰/۹۰ تا ۰/۹۶ گزارش کرده‌اند. روایی محتوایی و روایی پیش‌بین آن هم مناسب گزارش شده است. در پژوهش درستی و زارعی (۱۳۹۶) نیز همسانی درونی این پرسش‌نامه با روش آلفای کرونباخ ۰/۷۵ به‌دست آمده است.

پرسش‌نامه مشکلات رفتاری: این پرسش‌نامه توسط کوی و پترسون (۱۹۸۷) ساخته شده و دارای ۸۸ سؤال می‌باشد. برای نمره‌گذاری این پرسش‌نامه سه نمره صفر، یک و دو به کار برده می‌شود. نمره دو به مشکلات

رفتاری که به صورت حاد دیده شود، نمره یک به مشکلاتی که صورت حاد ندارند و نمره صفر به عدم وجود مشکلات رفتاری داده می‌شود. حداقل و حداکثر نمره ۰ و ۲۶۴ و خط برش آن ۱۳۲ می‌باشد. این پرسش‌نامه دارای ۴ خرده‌مؤلفه به این شرح است: اختلال سلوک، مشکلات توجه - ناپختگی، پرخاشگری اجتماعی و اضطراب - گوشه‌گیری می‌باشد. کوای و پترسون (۱۹۸۷) روایی تحلیل عاملی این پرسش‌نامه را ۸۰ صدم و پایایی آن را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۸۲ صدم گزارش کردند. غلامزاده نیکجو و همکاران (۱۴۰۱) نیز پایایی آن را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۷۱ صدم گزارش کردند.

سیاهه پرخاشگری شهیم: پرسش‌نامه پرخاشگری کودکان دبستانی (شهیم، ۱۳۸۵) برای ارزیابی پرخاشگری به کار می‌رود. این پرسش‌نامه که دارای ۲۱ گویه چهارگزینه‌ای است، توسط شهیم (۱۳۸۵) ساخته و سه عامل پرخاشگری جسمانی، پرخاشگری رابطه‌ای و پرخاشگری واکنشی کلامی - بیش‌فعالی را می‌سنجد. نمره‌گذاری این مقیاس به ندرت (۱ نمره)، یک بار در ماه (۲ نمره)، یک بار در هفته (۳ نمره) و اغلب روزها (۴ نمره) می‌باشد که نمرات بالایی ۲۵ تا ۱۰۰ نشانه پرخاشگری در کودکان می‌باشد. پایایی و روایی آن برای کودکان دبستانی شهر شیراز مورد ارزیابی قرار گرفته است. شهیم ضریب آلفای کرونباخ را برای کل پرسش‌نامه ۰/۹۱ گزارش کرده است. ارزیابی روایی پرسش‌نامه توسط شهیم (۱۳۸۵) با استفاده از تحلیل عامل با محور اصلی و به دنبال آن چرخش مایل گویه‌ها نیز، منجر به استخراج سه عامل با ارزش ویژه بیشتر از یک گردید که درصد واریانس را تبیین می‌کرد. همان گونه که در پژوهش حاضر مشاهده گردید، پایایی پرسش‌نامه پرخاشگری کودکان دبستانی (شهیم، ۱۳۸۵) در این پژوهش با روش آلفای کرونباخ و روش دونیمه‌سازی به ترتیب ۰/۸۶ و ۰/۸۴ به دست آمد که این ضرایب بیانگر پایایی بسیار بالای مقیاس است.

پروتکل آموزش قصه‌های قرآنی: در این پژوهش محتوای جلسات آموزشی و قصه‌های قرآنی در طی ۸ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای توسط محقق برای گروه آزمایش آموزش داده شد. این برنامه با توجه به پژوهش‌هایی مانند روشنی و همکاران (۱۴۰۱)، درستی و زارعی (۱۳۹۶) و همچنین توسط ۶ نفر از متخصصان علوم قرآنی و روان‌شناسی بررسی و مورد تأیید قرار گرفت. در مرحله اول از شاخص روایی محتوا (CVI) برای بررسی روایی محتوایی بر اساس نظرات متخصصین به شکل کمی استفاده شد و در مرحله دوم از دو ضریب نسبت روایی محتوا (CVR) و (CVI) برای ارزیابی کمی روایی محتوا جلسه‌های درمان بر اساس نظر متخصصین استفاده شد. حداقل مقادیر CVR مبتنی بر آزمون معنی‌داری یک دامنه با سطح ۰/۰۵ است که طبق این جدول برای تعداد ۶ نفر متخصص پژوهش حاضر CVR مورد قبول ۰/۹۹ است. حداقل مقدار قابل قبول برای CVI برابر با ۰/۷۹ است که در این پروتکل مورد تأیید است. خلاصه محتوای این پروتکل به شرح ذیل است:

جلسات آموزش قصه‌های قرآنی	محتوا	زمان
اول	آشنایی آزمودنی‌ها با یکدیگر، بیان اهداف گروه و برنامه آموزشی، اجرای پیش‌آزمون	۶۰ دقیقه
دوم	آیات سوره اعراف: داستان حضرت آدم، (رفتار نامناسب و تنبیه آنها)	۶۰ دقیقه
سوم	آیات سوره هود: قصه حضرت نوح و عاقبت پسر نافرمانش (سازگاری)	۶۰ دقیقه
چهارم	آیات سوره هود: قوم نمود و ادامه رفتارهای ناسازگارانه قوم عاد، آیات سوره صافات: قصه قربانی بزرگ (رفتار مناسب)	۶۰ دقیقه
پنجم	آیات سوره یوسف: رابطه حضرت یوسف با برادرانش (سازگاری)، آیات سوره مائده: داستان هابیل و قابیل (رفتار مناسب و نامناسب)	۶۰ دقیقه
ششم	آیات سوره طه: قصه حضرت موسی و ظلم و ستم فرعون به مردم (کنترل احساسات و عواطف، سازگاری و پرخاشگری)	۶۰ دقیقه
هفتم	آیات یونس: سوره قصه حضرت یونس (رفتارهای اجتماعی مناسب و صبر و بردباری)	۶۰ دقیقه
هشتم	مرور کلی و جمع‌بندی مطالب و اجرای پس‌آزمون	۶۰ دقیقه

یافته‌های پژوهش

در این قسمت اطلاعات توصیفی مربوط به متغیرهای مورد نظر گروه آزمایش و کنترل تحقیق در مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون بررسی شده است. در ادامه یافته‌های توصیفی تک به تک متغیرها به تفصیل آمده است.

جدول ۱: میانگین و انحراف استاندارد نمره کل مشکلات رفتاری، سازگاری و پرخاشگری به تفکیک دو گروه و مراحل آزمون

مؤلفه	گروه	آزمون	میانگین	انحراف استاندارد
نمره کل مشکلات رفتاری	گروه آزمایش	پیش‌آزمون	۹۵/۵۷	۷/۴۰
		پس‌آزمون	۷۹/۸۵	۷/۴۱
	گروه کنترل	پیش‌آزمون	۹۲/۶۰	۷/۸۲
		پس‌آزمون	۸۹/۸۰	۷/۶۶
نمره کل سازگاری	گروه آزمایش	پیش‌آزمون	۱۸/۴۲	۲/۰۲
		پس‌آزمون	۳۰/۲۸	۱/۶۳
	گروه کنترل	پیش‌آزمون	۱۷/۴۶	۲/۱۹
		پس‌آزمون	۱۷/۴۰	۱/۶۳
نمره کل پرخاشگری	گروه آزمایش	پیش‌آزمون	۴۶/۲۸	۱/۹۳
		پس‌آزمون	۳۲/۵۷	۲/۴۷
	گروه کنترل	پیش‌آزمون	۴۵/۴۶	۱/۸۰
		پس‌آزمون	۴۳/۱۳	۱/۹۵

نتایج جدول (۱) نشان داد که میزان میانگین نمره کل مشکلات رفتاری، سازگاری و پرخاشگری در پس‌آزمون گروه آزمایش نسبت به پیش‌آزمون افزایش محسوسی داشته؛ درحالی‌که بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه کنترل تفاوت محسوسی مشاهده نشد و این کاهش به معنای اثربخشی مداخلات دارد. جهت بررسی اثربخشی مداخله بر نمره کل سازگاری، مشکلات رفتاری و پرخاشگری دانش‌آموزان مورد بررسی با توجه به تعداد متغیرهای وابسته از تحلیل کوواریانس چندمتغیری استفاده شد؛ ازاین‌رو ابتدا مفروضه‌های این آزمون بررسی شد. بر این اساس مفروضه همگنی کوواریانس‌ها با استفاده از آزمون ام باکس بررسی شد و نتایج نشان داد که این مفروضه برقرار است ($P=0/417$, $F_{6, 116/52051/0.9}=6/893$, $\eta^2=0/06$). نتایج آزمون لون نشان داد که مفروضه همگنی واریانس خطا در مؤلفه‌های مورد بررسی برای دو متغیر سازگاری و مشکلات رفتاری برقرار ($P>0/05$) و برای نمره کل پرخاشگری برقرار نیست ($P<0/05$). البته با توجه به برابر بودن حجم نمونه دو گروه می‌توان گفت تخطی از این مفروضه مشکلی ایجاد نمی‌کند؛ ازاین‌رو محدودیتی در استفاده از تحلیل کوواریانس چندمتغیری وجود ندارد.

جدول ۲: نتایج آزمون‌های چندمتغیری جهت بررسی اثربخشی مداخله بر ابعاد مورد بررسی

آزمون‌ها	ارزش	F	سطح معنی‌داری	η^2
لامدای ویلکز	۰/۰۱۵	۴۸۸/۰۱۴	۰/۰۰۰۱	۰/۹۸۵

نتایج آزمون‌های چندمتغیری نشان داد که قصه‌گویی قصه‌های قرآنی بر نمرهٔ کل سازگاری، مشکلات رفتاری و پرخاشگری دانش‌آموزان پسر مورد بررسی اثربخش می‌باشد؛ از این رو از تحلیل کوواریانس چندمتغیری جهت بررسی اثربخشی مداخله بر ابعاد مورد بررسی استفاده شد و نتایج این تحلیل در جدول (۳) ارائه شده است.

جدول ۳: نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیری جهت بررسی اثربخشی مداخله

مؤلفه‌ها	مجموع مجذور	df	میانگین مجذور	F	سطح معنی داری	η^2
سازگاری	۱۰۰۰/۳۳۱	۱	۱۰۰۰/۳۳۱	۶۴۷/۳۰۱	۰/۰۰۱	۰/۹۶۴
مشکلات رفتاری	۱۱۲۶/۳۲۱	۱	۱۱۲۶/۳۲۱	۳۳۱/۴۸۵	۰/۰۰۱	۰/۹۳۲
پرخاشگری	۸۷۷/۶۰۶	۱	۸۷۷/۶۰۶	۶۷۰/۰۹۴	۰/۰۰۱	۰/۹۶۵

نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیری نشان داد که قصه‌گویی بر اساس قصه‌های قرآنی بر بهبود نمرهٔ کل سازگاری و مشکلات رفتاری و پرخاشگری دانش‌آموزان پسر مورد بررسی مؤثر است و مقایسهٔ میانگین‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه آزمایش حاکی از افزایش نمرهٔ کل سازگاری و کاهش مشکلات رفتاری و پرخاشگری است.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش به دنبال اثربخشی قصه‌های قرآنی بر ناسازگاری، مشکلات رفتاری و پرخاشگری در دانش‌آموزان مقطع ابتدایی می‌باشد. در راستای اثربخشی قصه‌های قرآنی بر پرخاشگری دانش‌آموزان، نتایج تحلیل کوواریانس

چندمتغیری نشان داد، قصه‌های قرآنی باعث کاهش معنادار نمره کل پرخاشگری در دانش‌آموزان می‌شود؛ ازاین‌رو این نتایج، حاکی از آن است که مداخله قصه‌های قرآنی به‌طور مؤثری رفتارهای پرخاشگرانه دانش‌آموزان را کاهش داده است. در خصوص همسویی یافته‌های این پژوهش می‌توان به نتایج مطالعه رهنمود بخشایش و صادق‌زاده (۱۳۹۶) درباره اثربخشی قصه‌های قرآنی بر هوش هیجانی و پرخاشگری دانش‌آموزان ابتدایی، یارمحمدی واصل و همکاران (۱۳۹۹) در خصوص کنترل خشم دانش‌آموزان دوره متوسطه، هاشمی‌زاده و صفرزاده (۱۴۰۱) در راستای افزایش کنترل پرخاشگری در کودکان پیش‌دبستانی، قشقایی (۱۳۹۲) درباره افسردگی و پرخاشگری کودکان پیش‌دبستانی و پژوهش الجمال و همکاران (۲۰۲۲) درباره کاهش رفتارهای پرخاشگرانه در میان دانش‌آموزان پیش‌دبستانی اشاره کرد.

در تبیین این یافته می‌توان بیان کرد که قصه‌های قرآنی به‌عنوان یک مداخله تربیتی، توانسته‌اند پرخاشگری دانش‌آموزان را کاهش دهند. مواجهه دانش‌آموزان با شخصیت‌هایی که در قصص قرآنی با موقعیت‌های پرتنش و پرخطر روبه‌رو شده‌اند، فرصتی فراهم می‌کند تا شیوه‌های مدیریت خشم و واکنش مناسب در برابر تحریکات را بیاموزند. این تجربه نمادین باعث می‌شود که دانش‌آموزان بتوانند احساسات منفی خود را بازشناسی کنند و با تمرین تفکر درباره پیامدهای رفتار پرخاشگرانه، توانایی خودکنترلی و صبر در آنها تقویت شود.

علاوه بر این، جذابیت و درگیری هیجانی داستان‌ها نقش مهمی در تثبیت این مهارت‌ها دارد. وقتی دانش‌آموزان در طول داستان با احساسات و تصمیم‌های شخصیت‌ها همراه می‌شوند، نه‌تنها پیام اخلاقی دریافت می‌کنند، بلکه یاد می‌گیرند چگونه در موقعیت‌های مشابه واقعی، رفتار خود را بازسازی کنند؛ درنتیجه، این فرآیند مداخله‌ای باعث کاهش رفتارهای پرخاشگرانه و ایجاد فضایی امن برای تمرین مهارت‌های هیجانی می‌شود.

به‌منظور بررسی تأثیر قصه‌های قرآنی بر مشکلات رفتاری دانش‌آموزان، نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیری نشان داد که استفاده از قصه‌های قرآنی تأثیر معناداری بر مشکلات رفتاری دانش‌آموزان دارد. به‌عبارت‌دیگر، دانش‌آموزانی که در گروه مداخله قصه‌های قرآنی را شنیدند، نسبت به گروه کنترل، کاهش معناداری در مشکلات رفتاری خود تجربه کردند. این یافته‌ها بیانگر آن است که قصه‌های قرآنی می‌توانند بهبود قابل توجهی در رفتار و تجربه هیجانی مثبت دانش‌آموزان ایجاد کنند.

در خصوص همسویی یافته‌های این پژوهش می‌توان به مطالعه پورسپهری (۱۴۰۲) درباره اختلالات رفتاری کودکان دبستانی، یاری قلی و خانی خسروشاهی (۱۳۹۹) در خصوص رشد اخلاقی دانش‌آموزان، پیروز (۱۴۰۳) در راستای مشکلات رفتاری دانش‌آموزان دختر، آستیتی و همکاران (۲۰۱۷) درباره توسعه رفتاری کودکان دارای اختلال طیف اوتیسم و پژوهش فاطیما و تسقیر (۲۰۲۱) در خصوص پرورش روانی نوجوانان که نشان می‌دهد قصه‌های قرآنی باعث تقویت رفتارهای اخلاقی آنها می‌شود، اشاره کرد.

در تبیین این یافته می‌توان مطرح کرد که قصه‌های قرآنی این امکان را فراهم می‌کنند که دانش‌آموزان با مشاهده پیامدهای رفتارهای ناپسند، راهکارهای جایگزین برای اصلاح رفتار خود بیاموزند. مواجهه با موقعیت‌های قصص قرآنی به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا اثرات اعمال خود را تحلیل کرده و مهارت‌های خودکنترلی، مسئولیت‌پذیری و همدلی را توسعه دهند. این تجربه تعاملی باعث می‌شود پیام‌های تربیتی صرفاً شنیده نشوند، بلکه در ذهن و رفتار دانش‌آموزان تثبیت شوند. همچنین قصه‌های قرآنی با ارائه سناریوهای متنوع رفتاری، فضایی ایجاد می‌کنند تا دانش‌آموزان بتوانند رفتارهای مطلوب را تمرین کنند. این تمرین نمادین، به‌ویژه در محیط‌های گروهی یا کلاس درس، باعث می‌شود دانش‌آموزان بتوانند مهارت‌های اجتماعی و هیجانی خود را در موقعیت‌های واقعی به کار بگیرند و به کاهش مشکلات رفتاری منجر شود.

به‌منظور بررسی تأثیر قصه‌های قرآنی بر ناسازگاری دانش‌آموزان، نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیری نشان داد که قصه‌های قرآنی تأثیر معناداری بر کاهش ناسازگاری دانش‌آموزان دارند. به عبارت دیگر، دانش‌آموزانی که در دوره مداخله قصه‌های قرآنی را شنیدند، نسبت به گروه کنترل کاهش معناداری در رفتار ناسازگار خود نشان دادند. این یافته‌ها حاکی از آن است که قصه‌های قرآنی می‌توانند در بهبود ناسازگاری دانش‌آموزان مؤثر باشند.

در خصوص همسویی یافته‌های این پژوهش می‌توان به مطالعه پیوند و جهانگرد (۱۴۰۱) درباره سازش‌یافتگی عاطفی، اجتماعی و آموزشی کودکان، روشنی و همکاران (۱۴۰۱) در راستای سازگاری و مشکلات رفتاری دانش‌آموزان ابتدایی، درستی و زارعی (۱۳۹۶) در خصوص سازش‌یافتگی کودکان پیش‌دبستانی و پژوهش حجازی و همکاران (۲۰۲۱) درباره پرورش و اصلاح رفتار کودکان اشاره کرد.

در تبیین این یافته می‌توان بیان کرد که قصه‌های قرآنی به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا ناسازگاری‌های خود را تحلیل و بازسازی کنند. مشاهده رفتار شخصیت‌های قصص و انتخاب‌های آنها در مواجهه با چالش‌ها، فرصتی فراهم می‌آورد تا دانش‌آموزان روش‌های جایگزین برای تعامل اجتماعی و حل تعارض را یاد بگیرند. این تجربه باعث می‌شود که آنها بتوانند الگوهای رفتاری ناسازگارانه خود را بازنگری کنند و به جای آن، رفتارهای همدلانه و همکاری‌آمیز را جایگزین کنند. علاوه بر این، قصه‌ها باعث می‌شوند دانش‌آموزان درک بهتری از موقعیت دیگران پیدا کنند و مهارت‌های همدلی و تنظیم هیجانی تقویت شود. این فرآیند نمادین و تعاملی، کاهش ناسازگاری را تسهیل می‌کند و نشان می‌دهد که اثر قصه‌های قرآنی فراتر از انتقال محتواست و به شکل عملی، رفتارهای اجتماعی و هیجانی دانش‌آموزان را اصلاح می‌کند. در این پژوهش، به دلیل محدود بودن نمونه‌ها به دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی و تنها یک مدرسه که ناشی از اشتغال پژوهشگر بوده است، تعمیم‌پذیری نتایج به دیگر پایه‌های تحصیلی و مدارس با محدودیت مواجه می‌شود؛ همچنین عدم انتخاب تصادفی نمونه‌ها به عنوان یکی از محدودیت‌های مهم در نظر گرفته می‌شود و در تعمیم نتایج باید با احتیاط عمل کرد. علاوه بر این، محدودیت زمانی سبب شد امکان بررسی

پایداری اثر مداخله فراهم نشود و تنها به اجرای پس‌آزمون بسنده گردد؛ همچنین پیشینه پژوهش‌های خارجی محدود در این زمینه از دیگر محدودیت‌های این پژوهش است.

با توجه به این محدودیت‌ها، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی مطالعات بر روی نمونه‌های بزرگ‌تر و با پراکندگی بیشتر انجام گیرد تا تعمیم‌پذیری نتایج دقیق‌تر بررسی شود؛ همچنین فراهم آوردن شرایط لازم برای نمونه‌گیری تصادفی می‌تواند به افزایش اعتبار نتایج کمک کند. شناسایی، کنترل و حتی مقایسه متغیرهای جمعیت‌شناختی تأثیرگذار در مطالعات آینده توصیه می‌شود تا نقش آنها در نتایج به‌صورت دقیق‌تری مشخص گردد. از سوی دیگر، به‌منظور بررسی پایداری اثر مداخله، اجرای آزمون‌های پیگیرانه در پژوهش‌های آینده ضروری است.

منابع

- آقای نژاد، محمد، چرامی، مریم، غضنفری، احمد و شریفی، طیبه (۱۳۹۹). اثربخشی مداخله مبتنی بر والدین بر اساس مدل بازی درمانی بومی بر مشکلات رفتاری کودکان دارای ناتوانی ذهنی ۵-۷ سال. توسعه و یادگیری حرکتی و ورزشی، ۱۲(۴)، ۴۵۹-۴۸۰.
- بذرافشان، عاطفه و حجتی، حمید (۱۳۹۸). تأثیر تئوری سازگاری بر تاب‌آوری مادران کودکان کم‌توان ذهنی شهرستان گنبدکاووس در سال ۱۳۹۶. پرستاری کودکان، ۵(۳)، ۷-۱.
- پیوند، شاهد و جهانگرد، علی اکبر (۱۴۰۱). بررسی اثربخشی قصه‌های قرآنی بر سازش‌یافتگی عاطفی، اجتماعی و آموزشی کودکان ۳-۶ سال (نمونه موردی منطقه ۴ تهران). جستارنامه فرهنگ و هنر اسلامی، ۱(۴)، ۳۱-۸.
- پورسپهری، مرجان (۱۴۰۲). اثربخشی قصه‌گویی قرآنی بر اختلالات رفتاری کودکان دبستانی پایه ششم شهرستان کارون. پنجمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در روان‌شناسی، حقوق و مدیریت فرهنگی.
- پیروز، سمیرا (۱۴۰۳). اثربخشی قصه‌درمانی قرآنی بر مشکلات رفتاری دانش‌آموزان دختر پایه ششم شهرستان اهواز. هشتمین همایش بین‌المللی مطالعات دینی، علوم انسانی و اخلاق زیستی در جهان اسلام.
- جعفری، لعلیا، حجازی، مسعود و صبحی، افسانه (۱۳۹۹). بررسی رابطه تاب‌آوری تحصیلی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان و میانجی معنای تحصیلی. روان‌شناسی مدرسه، ۹(۳)، ۳۵-۴۹.
- درستی، رقیه و زارعی، حیدرعلی (۱۳۹۶). تأثیر قصه‌گویی قصص قرآنی بر سازش‌یافتگی کودکان پیش‌دبستانی. سلامت روان کودک، ۱۴(۱)، ۵۶-۶۶.
- رهنورد بخشایش، مهدی و صادق‌زاده، محمد (۱۳۹۶). تأثیر قصه‌های قرآنی بر هوش هیجانی و پرخاشگری دانش‌آموزان ابتدایی ناحیه یک تبریز. چهارمین کنفرانس بین‌المللی نوآوری‌های اخیر در روان‌شناسی، مشاوره و علوم رفتاری.
- رحمانیان، مهدیه، اورکی، محمد، امینی شیرازی، نرگس و فرزانه، محمدرضا (۱۴۰۰). مقایسه اثربخشی موسیقی درمانی فعال و بازی درمانی بر مهارت اجتماعی و تماس چشمی کودکان پسر مبتلا به اوتیسم سطح ۲. علوم رفتاری و شناختی، ۲۱(۳)، ۱۱۳-۱۲۶.
- روشنی، افسانه، سپهوند، تورج و باقری، محسن (۱۴۰۱). بررسی اثربخشی قصه‌های قرآنی بر سازگاری و مشکلات رفتاری دانش‌آموزان ابتدایی. دین و سلامت، ۱۰(۲)، ۱۱-۲۰.
- زمانیه شهری، بی‌بی حمیده، شیروانی شیرینی، طاهره، اسمعیلی، زهرا و کمالی، آرزو (۱۴۰۳). مروری بر ناسازگاری دانش‌آموزان مقطع ابتدایی. هفدهمین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران.
- سلیمان نژاد، اکبر و سودی، حورا (۱۳۹۳). تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی از طریق قصه‌های قرآنی بر کودکان. روان‌شناسی و دین، ۷(۲)، ۸۱-۹۷.
- سیف نراقی، مریم و نادری، عزت‌الله (۱۳۹۲). روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی. تهران: پیام‌نور.
- شهیم، سیما (۱۳۸۵). پرخاشگری رابطه‌ای در کودکان پیش‌دبستانی. روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران، ۱۳(۳)، ۲۶۴-۲۷۱.
- شجاع پوریان، ولی‌الله (۱۳۹۲). تأملی در شاخصه‌های قصه در قرآن. ادب عربی، ۲۵(۲)، ۱۱۳-۱۳۴.
- طاهرزاده، احسان و پوررضائیان، مهدی (۱۴۰۲). اثربخشی درمان روان نمایشگری بر نظم‌جویی هیجانی و پرخاشگری نوجوانان. روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی، ۱۹(۷۵)، ۳۳۵-۳۴۴.
- عمارلو، فریده (۱۴۰۱). بررسی علل ناسازگاری و پرخاشگری‌های دانش‌آموزان. پنجمین همایش بین‌المللی روان‌شناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی. همدان.
- غلامزاده نیکجو، حانیه، علیوندی وفا، مرضیه، طباطبایی، سیدمحمود و محب، نعیمه (۱۴۰۱). اثربخشی درمان شناختی مبتنی بر تنظیم

هیجان بر تکانشگری و پرخاشگری دانش‌آموزان با مشکلات رفتاری. *پرستاری کودکان*، ۹(۱)، ۳۳-۲۲.

غدیری، فرهاد، عبدالمحمدی، کریم، شیخی، سینا و ابراهیم‌زاده، خوشدوی (۱۴۰۱). پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت بر اساس پرخاشگری، قانون‌گریزی و بیش‌فعالی در دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۲۳(۴)، ۲۴۶-۲۵۸.

قشقای، صغری (۱۳۹۲). اثربخشی قصه‌گویی بر افسردگی و پرخاشگری کودکان پیش‌دبستانی: مطالعه‌ای نیمه‌آزمایشی با گروه کنترل. *اصول بهداشت روانی*، ۱۸(۴)، ۳۳۴-۳۳۸.

قاسم‌زاده، افتخار، عباسیان، حسین و محمودی، حسین (۱۴۰۰). بررسی مشکلات رفتاری دانش‌آموزان در مدارس: مؤلفه‌ها و راهکارهای مقابله با آن. *مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی*، ۱(۱۴)، ۳۵-۴۶.

قنبرپور، زهرا (۱۴۰۱). علل ناسازگاری دانش‌آموزان. *پژوهش و مطالعات علوم اسلامی*، ۴(۳۷)، ۱۰۶-۱۲۰.

کریمی، اکرم (۱۴۰۳). علل و عوامل مؤثر بر ناسازگاری دانش‌آموزان مقطع ابتدایی. *ششمین همایش ملی پژوهش‌های حرفه‌ای در روان‌شناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم*.

مدرس مقدم، علی‌اکبر و حاتمی، جواد (۱۳۹۳). مقایسه میزان سازگاری اجتماعی در کودکان نابینا و عادی در مدارس ابتدایی شهر مشهد. *دانشکده بهداشت یزد*، ۱۳(۱)، ۱۰۴-۱۱۴.

نحی، سمیه، قادرسارانی، راضیه، روزرخ، زهرا و میر، عباس (۱۴۰۱). تأثیر خواندن داستان‌های قرآنی بر مهارت‌های ارتباطی و هویت دینی و تاب‌آوری دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه اول شهرستان زابل. *آیده‌های نوین روان‌شناسی*، ۱۳(۱۷)، ۳۱۳-۳۲۵.

هاشمی‌زاده، لیلی و صفرزاده، سحر (۱۴۰۱). اثربخشی قصه‌گویی مبتنی بر قصص قرآنی بر افزایش کنترل پرخاشگری در کودکان پیش‌دبستانی. *ششمین کنفرانس ملی روان‌شناسی (علم زندگی)*.

یارمحمدی واصل، مسیب، عروتنی موفق، اکبر و حصارخانی، مهری (۱۳۹۹). تأثیر آموزش آموزه‌های قرآن بر کنترل خشم دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر همدان. *روان‌شناسی تربیتی*، ۱۶(۵۷)، ۱۷۱-۱۸۷.

یاری قلی، بهبود و خانی خسروشاهی، مهديه (۱۳۹۹). بررسی اثربخشی آموزش داستان‌های قرآنی بر رشد اخلاقی دانش‌آموزان. *تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲۸(۴۸)، ۷۰-۱۴۷.

- Ariwkhani, A. (2024). Reasons for aggressive behavior of students in educational institutions and its psychocorrection. *American Journal of Social Sciences*, 4(6), 134-139.
- Achenbach, T. & Rescorella, L. (2005). *Handbook of school-age forms of the experience-based assessment system*. Translated by Asghar Minaei, 2011, second edition, Tehran, Education Research Institute (In Persian)
- Astuti, A., Suryono, S., Nurul Widyawati, M., Suwondo, A., Mardiyono, M. (2017). Effect of Audio Therapy Using Al Qur'an Murrotal on Behavior Development in Children with Autism. *Belitung Nursing Journal*, 3(5), 470-477.
- Aljamal, OYS, Baioumy, NAAA, Abd Wahid, N. (2022). The role of Islamic culture in reducing aggressive behavior among primary school students (kindergarten) in Jordan. *Al-Qanatr: International Journal of Islamic Studies*, 25(2), 121-131.
- Bajnath, V., Harcourt, S., Spagna, S. & Derbaly, A. (2020). The effects of violent urban settings on neuropsychological outcomes: A review. *Aggression and violent behavior*, 54, 101410.
- Davis, C. H. (2022). Storytelling to promote mental health: a conceptual analysis and application with acceptance and commitment therapy for depression. [PhD Thesis]. Utah State University.
- Fatima, T., Tasgheer, A. (2021). Psychological Nurturing of Adolescents through Prophetic Stories of Quran. *Int Res J Islamic Stud*, 3(2), 22-42.
- Hegazi, M. H. M., Abdullah, H. B. H., Shehab, A. A. A. (2021). Concepts of Quranic stories &

- their impact on the raising & reforming of the children's behavior Surat Yusuf (Joseph) as a model. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(3), 1621-1628.
- Kraft, L., Ebner, C., Leo, K. & Lindenberg, K. (2023). Emotion regulation strategies and symptoms of depression, anxiety, aggression, and addiction in children and adolescents: A meta-analysis and systematic review. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 30(4), 485-502.
- LAFON, R: "L'enfance inadaptee", Encyclopedias. Universalis.
- Li, C., Zhang, X. & Cheng, X. (2023). Associations among academic stress, anxiety, extracurricular participation, and aggression: An examination of the general strain theory in a sample of Chinese adolescents. *Current Psychology*, 42(25), 21351-21362.
- Morelli, F., Aprile, G. , Martolini, C., Ballante, E., Olivier, L. , Ercolino, E. & Signorini, S. (2022). Visual function and neuropsychological profile in children with cerebral visual impairment. *Children*, 9(6), 921.
- Miranda, A., Mira, A., Berenguer, C., Rosello, B. & Baixauli, I. (2019). Parenting stress in mothers of children with autism without intellectual disability: Mediation of behavioral problems and coping strategies. *Frontiers in Psychology*, 10, 464.
- Morrison, F. J., Kim, M. H., Connor, C. M., Grammer, J. K. (2019). The causal impact of schooling on children's development: Lessons for developmental science. *Curr Dir Psychol Sci*, 28(5), 441-449.
- Philipp, J., Zeiler, M. , Waldherr, K., Truttmann, S., Dür, W., Karwautz, A. F. K. (2018). Prevalence of emotional and behavioral problems and subthreshold psychiatric disorders in Austrian adolescents and the need for prevention. *SPPE*, 53(12), 1325-1337.
- Putwain, D. W., Pekrun, R., Nicholson, L. J., Symes, W., Becker, S., Marsh, H. W. (2018). Control-Value Appraisals, Enjoyment, and Boredom in Mathematics: A Longitudinal Latent Interaction Analysis. *American Educational Research Journal*, 55(6), 1339-1368.
- Ray, J. A. , Choi, J. K. , Jackson, A. P. (2021). Adverse childhood experiences and behavior problems among poor Black children: Nonresident father involvement and single mothers' parenting stress. *Child Abuse & Neglect*, 121, 105264.
- Saged AA, Mohd Yusoff MY, Abdul Latif F, Hilmi SM, Al-Rahmi WM, Al-Samman A, et al(2020). Impact of Quran in treatment of the psychological disorder and spiritual illness. *Journal of Religion and Health*. ; 59: 1824-37.
- Sinha, A. K. P., Singh, R. P. (1993). *Manual for adjustment inventory for school students (AISS)*. Agra: National Psychological Corporation.
- Slaby T, Gaura T. (2003). Self-efficacy and personal goal setting. *American education research journal*, 29(3), 663-676.
- Shonkoff, J. P., Garner, A. S. (2012). Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health; Committee on Early Childhood, Adoption, and Dependent Care; Section on Developmental and Behavioral Pediatrics. The lifelong effects of early childhood adversity and toxic stress. *Pediatrics*, 129(1), e232-e246.
- Teepe, R., Molenaar, I., Verhoeven, L. (2017). Technology enhanced storytelling stimulating parent-child interaction and preschool children's vocabulary knowledge. *Journal of Computer Assisted Learning*, 33(2), 123-36.
- Tahir M, Zubairi SU. (2019). Exploring Quranic stance on mental health: an analytical review. *University of Wah Journal of Social Sciences*, 2(2), 46-71.
- Voulgaridou, I. & Kokkinos, C. M. (2023). Relational aggression in adolescents across different

cultural contexts: A systematic review of the literature. *Adolescent Research Review*, 8(4), 457-480.

Warburton, W. A. & Anderson, C. A. (2015). Aggression, social psychology of. *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*, 2015, 373-380.

Zhang, W, hong, W. (2022). Parenting Styles and Adolescents' Problem Behaviors: The Mediating Effect of Adolescents' Self-Control. *Asian Journal of Psychiatry*, 126(6), 2979-2999.